

OPEC's produktions- og prispolitik

1. Indledning

Gevinstmaksimering er en hjørnesten i økonomisk teori. Dette gælder naturligvis også for olieudvinding, hvor teorien betragter olien i undergrunden som en kapital, hvis afkast skal maksimeres. Betegnes pris minus udvindingsomkostninger for nettoprisen, afkaster olien i undergrunden en forrentning gennem fremtidige nettoprisstigninger, som naturligvis må baseres på forventninger. Den forventede årlige vækst i nettoprisen benævnes i det efterfølgende p^* . Såfremt p^* er mindre end den forrentning r , som kan opnås gennem en alternativ investeringsmulighed, gevinstmaksimeres der ved at producere mest muligt straks. Omvendt vil en situation, hvor p^* er større end r , resultere i, at det bedst kan betale sig at undlade produktion.

Teoriens praktiske anvendelse er betinget af, at man med rimelig sikkerhed kan anslå de fremtidige nettoprisstigninger, hvilket næppe er tilfældet. Endvidere er fastlæggelsen af r , selv fra en teoretisk synsvinkel, problematisk. Man kan benytte en tidspræferencerentefod, der er den diskonteringsfaktor, som fremtidigt forbrug skal tilbagediskonteres med. Der foretages derved en afvejning mellem nuværende og fremtidige generationers velfærd. Man må formode, at stigende øko-

nomiske problemer vil øge præferencen for nutidig indkomst svarende til en stigende værdi af r . Afkastet fra marginale indenlandske eller udenlandske investeringer kan også vælges at være bestemmende for r . Lande med overskud på betalingsbalancen kan i disse år placere dette overskud i de vestlige lande til en forrentning, der efter al sandsynlighed er større end olieprisstigningerne i en del år fremover. Dette taler for en øget produktion, men en øget produktion foretaget af storproducenterne i OPEC vil påvirke prisen i nedadgående retning på kort sigt, mens langtidseffekten er meget usikker.

Usikkerheden omkring fastlæggelsen af p^* og r er medvirkende til, at OPEC i den gevinstoptimale teori næppe kan hente mere end en grov rettesnor for sin produktions- og prispolitik. OPEC kan derfor tænkes at anvende mere styrbare målsætninger eller tiltag, som kan være:

1. Indtægtsbehov.
2. Sikring af det fremtidige oliemarked.
3. Stabil prisudvikling.
4. Ressourcer for fremtiden - produktionsloft.
5. Virkning på nettotilgodehavende i udlandet.
6. Politiske forhold i øvrigt.

Ad. 1. Olieindtægter skal på kort sigt være tilstrækkelige til at dække udgiftsbehovet, udmøntet i fx udviklingsplaner. Faldende indtægter kan give større økonomiske problemer og dermed øge behovet for en produktionsudvidelse, hvilket kan resultere i et OPEC-sammenbrud.

*Lektor ved
Handelshøjskolen i Århus*

Ad. 2. Det fremtidige oliemarked sikres ved at vælge en politik, der medfører en pris på nuværende tidspunkt, som ikke iværksætter så store irreversible besparelser- og substitutionsforanstaltninger, at det fremtidige oliemarked bliver meget negativt påvirket set fra OPEC's side.

Ad. 3. Ved en stabil prisudvikling forstås en udvikling uden større udsving. Store prisudsving kan have betydelige negative virkninger på såvel olieeksportør- som olieimportørlande og kan indebære uønsket politisk uro.

Ad. 4. En del producentlande har i 70'erne anvendt produktionsloft for at sikre sig mod en hurtig udtømning af deres oliekloder. En sådan politik er naturligvis kun gevinstoptimal, såfremt p^* er større end r .

Ad. 5. En del OPEC-lande har siden 1970 oparbejdet store udenlandske tilgodehavender, hvis afkast bliver påvirket af oliepolitikken, idet olieprisen har indvirkning på den økonomiske vækstrate i fx de industrialiserede lande.

Ad. 6. Militærbeskyttelse kan fx foretrækkes frem for gevinstoptimale oliepriser.

I det efterfølgende er det kun de 3 førstnævnte målsætninger, der behandles særskilt.

2. Indtægtsbehov

Stigende indtægtsbehov manifesterer sig som ændringer i alle centrale økonomiske størrelser som investeringer, forbrug, nationalindkomst, beskæftigelse, offentlige indtægter, betalingsbalancen m.v. Især af datamæssige grunde¹⁾ begrænses analysen til en behandling af OPEC's afhængighed af olieeksportindtægter, udviklingen i olieproduktionen, herunder mulighed for en produktionsforøgelse, samt udviklingen på betalingsbalancen.

Stor afhængighed af olieeksportindtægter, lav kapacitetsudnyttelse i olieproduktionen og stort betalingsbalanceunderskud må give en stor præference for øget olieproduktion.

2.1. Afhængigheden af olieeksportindtægter.

I analyser af indtægtsbehov skelner man gerne mellem høj- og lavabsorberende lande. De højabsorberende lande har så store udgiftsbehov, at indtægterne ikke er tilstrækkelige til at dække disse, mens de lavabsorberende lande, i det mindste på kort sigt, har så store indtægter, at disse ikke med fordel kan absorberes i den indenlandske økonomi. I det efterfølgende anvendes en meget benyttet opdeling af OPEC i høj- og lavabsorberende lande, hvor Emiraterne, Qatar, Kuwait, Libyen og Saudi Arabien betegnes som lavabsorberende lande og de øvrige som højabsorberende.

Tabel 1 viser, at OPEC-landene er endog særdeles afhængige af deres olieeksportindtægter. En meget væsentlig del af nationalindkomsten hidrører fra olieeksporten. Et betragteligt fald i olieeksporten, jf. næste afsnit, har fra 1980 til 1982 nedsat olieeksportindtægternes andel af BNI, men målt på den samlede eksport er afhængigheden af olien dog også i 1982 meget stor. Øgede valutaindtægter kan stort set kun tilvejebringes gennem øgede olieeksportindtægter.

Olieeksportindtægterne vejer særligt tungt i de lavabsorberende landes økonomi. Disse lande er, som det fremgår af tabellens sidste søjle, gennem deres olieproduktion nået op på en relativ høj nationalindkomst, mens de højabsorberende landes nationalindkomst stadig synes beskeden. Det gælder i særlig grad for de folkerige nationer som Indonesien og Nigeria. Faldende olieindtægter må i disse

Tabel 1. OPEC's olieeksportindtægter i % af bruttonationalindkomsten (BNI) og eksportindtægter i alt.

	Indtægter i % af BNI		I % af eksport i alt 1982	BNI/Indbygger i 1982 Danmark = 100
	1980	1982		
Algier	30	23	78	20
Indonesien	19	14	75	6
Iran	17	19	98	20
Irak	66	36	95	18
Nigeria	32	20	95	8
Venezuela	31	23	82	44
Gabon/Equador	22	19	67	14
Højabs. i alt	29	20	86	11
Saudi Arabien	87	55	100	135
Libyen	64	48	97	82
Øvrige lavabs. ¹⁾	62	51	89	201
Lavabs. i alt	75	53	97	135
OPEC i alt	46	32	92	17

1) Qatar, Kuwait og Emiraterne.

Kilde: Annual statistical Bulletin 1982 s. 2-7 og SÅ 1983.

lande volde særlige vanskeligheder, idet forbrug og investeringer i forvejen ligger på et relativt lavt niveau.

2.2. Olieproduktion - kvoteringsaftaler.

De betydelige prisstigninger på råolien 1973/74 ledsagedes af et moderat fald i OPEC's olieproduktion fra 73 til 75 på kun 12%, efterfulgt af en stigning i 76²⁾. De store prisstigninger i 1979/80 blev efterfulgt af næsten en halvering af OPEC's produktion, jf. tabel 2, mens landene uden for OPEC i samme periode satte produktionen 12% op²⁾. Resultatet blev, at OPEC's markedsandel i 1983 var nået ned på 31%²⁾ mod 56% i 1973³⁾.

For at undgå større prisfald indgik OPEC i marts 82 en kvoteringsaftale på i alt 17,5 Mb/d, heraf 7,0 til Saudi Arabien.

Flere OPEC-lande overskred deres kvoter, og en samlet overskridelse blev kun forhindret ved, at Saudi Arabien ikke udnyttede sin kvote.

En ny aftale blev indgået i marts 83

med et samlet produktionsloft på igen 17,5 Mb/d, men kun med en kvote på 5,0 Mb/d til Saudi Arabien, der samtidig skulle optræde som residualproducent. Aftalen indeholdt desuden en sænkning af den officielle pris på Arabian Light fra 34 \$/b til 29 \$/b.

Det fremgår af tabellen, at krigen mellem Irak og Iran har resulteret i et særlig stort produktionsfald for Irak. Irans produktion var allerede i 1979 lav som følge af revolutionen. I øvrigt bemærker man, at relativt fattige OPEC-lande som Algier og Nigeria har haft en produktionstilbagegang på niveau med de lavabsorberende lande. Disse to lande har derfor også i 1983 haft en lav kapacitetsudnyttelse og har endog ikke fuldt ud udnyttet deres kvoter i 2. halvår af 83. Deres oliepriser har formentlig ikke været konkurrencedygtige.

Tabellen viser endvidere, at kapacitetsudnyttelsen i 1983 har været særlig lav for de lavabsorberende lande, som derfor kan

Tabel 2. OPEC's olieproduktion, kvoteringsaftale og kapacitetsudnyttelse.

	Ændring i oliepro- duktion 1979-83 %	Kvoterings- aftalen 1983 Mb/d ¹⁾	Kapacitets- udnyttelsen ²⁾ 1983	Prod. juli-dec. 83 i % af kvoter
Algier	÷ 40	0,725	59	86
Indonesien	÷ 19	1,30	79	102
Iran	÷ 22	2,40	83	107
Irak	÷ 73	1,20	62	82
Nigeria	÷ 47	1,30	50	98
Venezuela	÷ 22	1,675	79	125
Gabon/Equador	÷ 5	0,35	91	123
Højabs. i alt	÷ 39	9,25	71	100
Saudi Arabien	÷ 48	5,00	44	113
Libyen	÷ 48	1,10	52	95
Øvrige lavabs.	÷ 49	2,15	39	124
Lavabs. i alt	÷ 48	8,25	43	114
OPEC i alt	÷ 44	17,50	54	107

1) Millioner tønder pr. dag.

2) Olieproduktion i % af sustainable capacity.

Kilde: Petroleum Economist jan. 84 s. 26 og feb. 84 s. 84 samt Oljemarknaden 1983 nr. 2 og 4.

siges at bære hovedbyrden ved opretholdelsen af OPEC, men tabellen viser også, at de lavabsorberende lande i 2. halvår af 83 har overskredet deres kvoter. Selv Saudi Arabien har overskredet sin kvote, hvilket ikke kan forklares ved Iraks manglende kvoteudnyttelse som følge af krigen⁴⁾. Kvoteoverskridelsen kan være begrundet med, at Saudi Arabien, af hensyn til udviklingen på længere sigt, vil forhindre enhver mulighed for prisstigning i den nærmeste fremtid ved at skabe overskud på markedet. En forklaringsmulighed kan også være, at Saudi Arabien er bekymret for udviklingen på sin betalingsbalance og derfor i mindre grad er villig til at bære byrderne ved opretholdelsen af kartellet. Saudi Arabien ønsker øgede indtægter gennem øget produktion.

Endelig kan det konstateres, at markedet tilsyneladende har kunnet bære overskridelsen i 83, idet priserne i 2. halvår af 83 stort set har været i ro.

2.3. Betalingsbalance/import.

Selv om OPEC-landene opnåede store betalingsbalanceunderskud under de to energikriser, var flere af OPEC-landene ult. 1980 alligevel debitorlande, jf. tabel 3.

Allerede i 1975 havde 4 af de 13 OPEC-lande betalingsbalanceunderskud, og i 1978 var OPEC's, herunder Saudi Arabiens, overskud stort set væk⁵⁾. »Mellemkriseperioden« var da også karakteriseret ved, at flere af landene ønskede prisforhøjelser. Inden betalingsbalanceproblemerne blev en større trussel for sammenholdet i OPEC, blev OPEC reddet af den 2. krise.

De høje priser efter den 2. krise resulterede i betragtelige efterspørgselsfald, jf. sidste afsnit, hvilket bevirkede, at de højabsorberende lande allerede i 1981 havde underskud, mens underskuddet først indtrådte for de lavabsorberende lande i 1983. Algier, Indonesien, Equador og Nigeria er ult. 1983 debitorlande, og Irak vil

efter al sandsynlighed være det ult. 1984. Det er bemærkelsesværdigt, at det krigsførende land Iran kan fremvise ret store betalingsbalanceoverskud. Irans betalingsbalanceopgørelse er dog særdeles usikker.

Man bemærker endvidere, at selv Saudi Arabien i 1983 havde et betragteligt underskud, mens de små Golfstater fortsat havde overskud. OECD har estimeret de lavabsorberende landes underskud i 1983 til 24 mia. \$ mod 12 i tabel 3, så Saudi Arabiens underskud kan være undervurderet i tabel 3. OECD har endvidere estimeret et underskud for de lavabsorberende i 1984 og 1985 på 22 henholdsvis 25 mia. \$⁶⁾. Saudi Arabien må formentlig i de næste år imødesee kraftige fald i sine udenlandske tilgodehavender.

Af OECD's prognose fremgår det også, at importen målt i faste priser faldt 15% i 1983 for de højabsorberende lande, og steg 1% for de lavabsorberende. I perioden 1974/81 steg importen i faste priser i

gennemsnit 15% for de højabsorberende lande og 26%¹⁾ for de lavabsorberende lande. For 1984 og 1985 forventes importstigninger på 3% henholdsvis 5%. OPEC må altså i de kommende år imødesee betydelige ændringer i importvækstraten.

Endelig er det værd at bemærke, at revalueringen af \$ har betydet, at de vestlige landes eksportpriser for industrivarer er faldet 11% angivet i \$ fra 1980 til 1983⁷⁾. Det relative prisfald⁸⁾ fra medio 80 til medio 83 på Nigerias olie har derved kun været på 9%, mens Saudi Arabiens Arabian Light relativt er steget med 16%⁹⁾. Den markante forringelse i OPEC's betalingsbalance kan altså ikke tilskrives en forringelse af købekraften af en tønde olie. En sådan forringelse synes imidlertid på vej, idet dollaren i skrivende stund er inde i en devalueringsfase, som kan forringe OPEC's betalingsbalance i væsentlig grad, idet hovedparten af OPEC's import kommer fra Europa og Japan, der fx i 1980 dækkede 48% henholdsvis 14% af

Tabel 3. OPEC's betalingsbalanceoverskud estimeret 1963-83, mia. \$.

	1963-80 i alt	1981	1982	1983	1963-83 i alt	1963-83 i alt i % af øvrige poster på beta- lingsbalancen netto 1982 ²⁾
Algier	÷ 10,8	0,5	÷ 1,2	÷ 0,6	÷ 12,1	÷ 88
Indonesien	÷ 2,7	÷ 1,2	÷ 6,7	÷ 5,7	÷ 16,3	÷ 67
Iran	41,1	÷ 2,4	5,6	4,0	48,3	331
Irak	40,2	÷ 9,4	÷ 12,5	÷ 11,8	6,5	34
Nigeria	6,7	÷ 6,8	÷ 4,1	÷ 3,4	÷ 7,6	÷ 37
Venezuela	21,6	2,9	÷ 3,4	÷ 0,6	20,5	100
Gabon/Equador	÷ 2,6	÷ 0,5	÷ 1,1	÷ 0,2	÷ 4,4	÷ 79
Højabs. lande i alt	93,5	÷ 16,9	÷ 23,4	÷ 18,3	34,9	29
Saudi Arabien	137,7	39,6	1,9	÷ 20,0	159,2	229
Libyen	27,6	÷ 3,4	÷ 0,5	÷ 2,8	20,9	188
Øvrige lavabs. lande ¹⁾	124,0	24,7	11,5	10,7	170,9	806
Lavabs. lande i alt	289,3	60,9	12,9	÷ 12,1	351,0	345
OPEC i alt	382,8	44,0	÷ 10,5	÷ 30,4	385,9	231

1) Kuwait, Qatar og Emiraterne.

2) Betalingsbalancens løbende poster - eksportindtægter fob. Ann. Stat. Bull. benyttet.

Kilde: Annual Stat. Bull. 1982 s. 3,4 og 9 (1963-79) og The Economist dec. 10, 1983 s. 64 (1980-83).

OPEC's samlede import mod 13% fra USA¹⁰⁾.

2.4. Konklusion vedrørende indtægtsbehov.

De store produktionsnedskæringer i perioden 79/83 og dermed lave kapacitetsudnyttelse i 83 kan siges at være vidnesbyrd om, at sammenholdet i OPEC har bestået sin prøve. Overskridelser af de tildelte kvoter tyder imidlertid på, at der er problemer med sammenholdet.

Flere af de højabsorberende lande er debitorationer og alle undtagen Iran havde underskud på betalingsbalancen i 1983. Den lave kapacitetsudnyttelse hos flere af landene må derfor friste til manglende overholdelse af de indgåede aftaler i OPEC ved at benytte skjulte rabatter og/eller producere mere end tilladt. Nigeria og Algerie må i særlig grad forventes at ville prioritere øgede olieeksportindtægter højt, jf. disse landes betalingsbalanceunderskud og meget lave kapacitetsudnyttelse, men også Irak vil ved et krigsophør have et stort behov for en større kvote. De højabsorberende lande må dog samtidig prioritere OPEC-samarbejdet højt, idet et OPEC-sammenbrud formentlig vil resultere i et betydeligt prisfald.

De lavabsorberende lande har fortsat store udenlandske tilgodehavender og kan således også i de næste par år eller mere tillade sig at holde en lav olieproduktion uden store indgreb over for den indenlandske aktivitet. Det gælder specielt for de små araberstater. De lavabsorberende lande kan siges at bære hovedbyrden ved opretholdelsen af kartellet, jf. den relativt lave kapacitetsudnyttelse. Villigheden til at forsvare den høje oliepris gennem lav produktion må forventes at blive mindre, efterhånden som betalingsbalancen forværrer. Overskridelsen af kvoterne juli-dec. 83 skal måske ses i denne sammen-

hæng. Det kan konkluderes, at indtægtsbehovet i de kommende år vil få stigende betydning for OPEC's produktions- og prispolitik. Flere og flere lande vil kræve produktionsforøgelse, hvilket naturligvis vil gøre det vanskeligt at opnå enighed om nye kvoteringsaftaler. Relative eller absolutte prisfald kan blive følgen.

På længere sigt er det meget usikkert, hvor store OPEC's indtægter vil blive. Der kan i den forbindelse henvises til »Råoliepriser i fortid og fremtid« s. 82 ff. Det er dog sikkert, at indtægterne ikke vil opnå en vækstrate, der overhovedet ligner den, der har været gældende for 70'erne. Det er derfor åbenbart, at OPEC kan blive fanget i en lav- eller nulvækstfælde pga. deres store afhængighed af olieeksportindtægterne. De lavabsorberende lande kan i en vis periode nedsætte importen uden alt for store velfærdstab, men demografisk materiale indikerer dog store fremtidige udgiftsbehov. I 1980 var 75% af den voksne befolkning således analfabeter i Saudi Arabien mod 40% i Kuwait og 44% i Emiraterne¹¹⁾, og middellevetiden for de tre lande var i 1981 henholdsvis 55 år, 70 år og 63 år mod 75 år i Danmark.¹²⁾ Der er behov for at udbygge såvel undervisnings- som sundhedssektoren. Endelig vil landene i Mellemøsten formentlig fortsat prioritere militærudgifterne højt.

3. Sikring af det fremtidige oliemarked

En sikring af det fremtidige marked sker ved på nuværende tidspunkt at holde en oliepris, der ikke medfører store besparelser- og substitutionsforanstaltninger. Disse foranstaltninger er i betydelig grad irreversible, bl.a. fordi de variable omkostninger i forbindelse med disse foranstaltninger er små eller næsten ikke eksisterer.

Høj pris nu giver relativ lav pris på længere sigt og omvendt. Lande med store oliereserver må derfor være interesseret i at optræde som »prisduer« og lande med små reserver som »prishøge«. Rollen som prisdue må være særlig tillokkende, såfremt de store reserver kombineres med et stort nutidigt indkomstbehov og en forventning om, at man som residualproducent står over for en betydelig priselasticitet. Man må da prioritere øget produktion højere end øget pris. I den forbindelse er det også værd at bemærke, at OPEC i gennemsnit frem til år 2000 næppe kan forvente realprisstigninger på over 3% og betydelig mindre stigninger efter år 2000¹³⁾. Har man reserver til 100 års produktion og benytter en real diskonterings-

faktor på kun 3%, vil den sidste tønde olie have en nutidsværdi på ca. 2,4 \$¹⁴⁾ mod den nuværende pris på 29 \$.

Det fremgår af tabel 4, at OPEC-landene har meget betydelige oliereserver set i relation til kvoteringsaftalen fra marts 83. Det benyttede skøn for reserverne er endda forsigtigt. Materiale præsenteret på en oliekonferens fire år tidligere udviste globalt set en reserveestimation, der er 80% større end den benyttede estimation¹⁵⁾. Endvidere er der i tabellen set bort fra subøkonomiske ressourcer, der globalt set udgør 157% af de reserver, der skønnes at være til stede ved de eksisterende pris- og omkostningsrelationer. Truslen fra en omkostningsbesparende teknologisk ud-

Tabel 4. OPEC's oliereserver, nettotilgodehavende i udlandet og bruttonationalindkomsten (BNI).

	Oliereserverne ¹⁾			BNI 1982	Reserver/ BNI
	Varighed ²⁾ Antal år	Bruttoværdi ³⁾	Nettotilgodeh. i udlandet ult. 1983 ⁴⁾		
		1000 \$ pr. indbygger ⁵⁾			
Algier	140	53,3	÷ 0,6	2,1	25
Indonesien	43	3,9	÷ 0,1	0,6	7
Iran	99	61,1	1,2	2,2	28
Irak	254	232,6	0,5	1,9	121
Nigeria	31	4,9	÷ 0,1	0,9	6
Venezuela	72	87,5	1,4	4,6	19
Gabon/Equador	—	—	÷ 0,5	2,9	—
Højabs. i alt	105	27,6	0,1	1,2	23
Saudi Arabien	121	660,7	16,5	14,4	46
Libyen	63	229,0	6,5	8,7	26
Øvrige lavabs.	221 ⁶⁾	1849,6 ⁶⁾	65,7	21,4	86
Lavabs. i alt	127 ⁶⁾	751,7	22,3	14,4	52
OPEC i alt	115 ⁷⁾	59,3	1,4	1,8	34

1) Demonstrerede + ukendte reserver (modal) - tidligere produktion baseret på eksisterende pris- og omkostningsrelationer.

2) Reserver/kvoteringsaftalen marts 83.

3) Reserver × 29 \$/tønde.

4) 1963-83 i alt ifølge tabel 3.

5) Folketallet medio 1982.

6) Excl. Qatar.

7) Excl. Qatar, Gabon og Equador.

Kilde: Tabel 2, Annual Statistical Bulletin 1982 s. 1 og 3, og Petroleum Economist sept. 1983 s. 330.

vikling på udbudssiden må tages alvorligt af OPEC-landene.

Tabel 4 viser, at Indonesien og Nigerias kapital i undergrunden er beskeden set i forhold til de øvrige OPEC-lande. De må derfor logisk optræde som prishøge. Deres økonomiske situation er således, jf. afsnit 2, at de har behov for en forøgelse af deres indtægter, hvilket taler for større kvoter, men af hensyn til prisen kan de næppe gå ind for en forøgelse af den samlede kvote, og de må tillægge bevarelsen af OPEC stor værdi.

Algier har traditionelt optrådt som prishøg, men som debitornation og med relativt store oliereserver må det antages, at Algier i de kommende år vil presse på med en kvoteforhøjelse og for en stund neddæmpe høgattituden. Det samme må i betydelig grad gælde for Irak efter et krigsophør. En genopbygning af landet må stille store krav til olieindtægterne, som kan realiseres gennem øget produktion pga. uudnyttet produktionskapacitet og store oliereserver. De samme ræsonnementer kan anvendes på Iran, der dog fortsat må antages at være kreditornation.

Libyens oliereserver er nok store, men ikke overvældende set i relation til de øvrige lavabsorberende lande. Det kan måske til en vis grad begrunde, at Libyen har været én af høgene i OPEC. Libyen har stadig store tilgodehavender i udlandet, men disse tilgodehavender er blevet betydeligt reduceret i de senere år, jf. tabel 3. Dette taler for, at Libyen i højere grad fremover må neddæmpe sine høgtilbøjeligheder og satse på en kvoteforhøjelse.

De øvrige lavabsorberende landes oliereserver er af en sådan størrelsesorden, at sikring af det fremtidige marked må tillægges en overordentlig stor betydning. Selv de betydelige tilgodehavender i ud-

landet synes beskedne i forhold til oliekapitalen. De må derfor logisk optræde som prisduer, men som afsnit 2 viste, er det i betydelig grad disse lande, der optræder som garanter for kvoteringsaftalen, og dermed for den høje oliepris. Saudi Arabien har foretrukket at optræde som prisstabilisator frem for egentlig prisduer for bl.a. at bevare sammenholdet i OPEC. En lavere relativ pris skal i stedet opnås ved i nogle år at holde prisen uændret. Yamani har således udtalt, at Saudi Arabien vil bevare en pris på 29 \$/b til ult. 1985.

Af hensyn til fremtiden må det være i Saudi Arabiens interesse at hindre, at udnyttelsen af ukonventionel olieproduktion bliver rentabel i større skala.

Der findes betydelige mængder af olie i tjæresand og olieskifer, som er blevet økonomisk interessante efter 2. oliekrise¹⁶⁾. Tjæresand udnyttes i Canada, hvor Exxon bl.a. er med i et projekt, der med en salgspris i 4. kv. 1979 på 32,77 \$/b, opnåede en anslået nettofortjeneste på 3,4 \$/b med driftsomkostninger på 19 \$/b¹⁷⁾. Prisen er nu således, at det kan betale sig at fortsætte projektet, men ikke at etablere nye. Esso har desuden anslået en nødvendig startpris på udvinding af olie fra kul på 48 \$/b i 1983.

Ændrede tilskudsregler i USA har yderligere hæmmet udviklingen af ukonventionel olieproduktion.

Udnyttelsen af de tunge olier i Orincofeltet i Venezuela kan også betegnes som ukonventionel olieproduktion. I dette felt er der formentlig reserver, der er større end Saudi Arabiens, så dette felt kan også betegnes som en trussel mod Saudi Arabiens interesser. Denne trussel er imidlertid blevet mindre, idet en investeringsplan for 80'erne fra slutningen af 70'erne på 10 mia. \$ nu er skåret ned til 2 mia. \$¹⁸⁾.

En prissænkning i 1983 fra 34 \$/b til 29 \$/b har øjensynligt stort set været til-

strækkelig til at lægge den ukonventionelle olieproduktion på is, og dermed været medvirkende til Saudi Arabiens beslutning om at forsvare den nuværende pris.

4. Stabile priser

60'erne var præget af prisstabilitet. Skattereferenceprisen¹⁹⁾ holdtes konstant, svarende til et reelt fald, mens markedsprisen faldt jævnt fra 1960 til 1964, hvorefter den stort set var uændret²⁰⁾.

Perioden efter 1970 har været præget af de to såkaldte energikriser, der i betydeligt omfang har haft samme forløb. Et relativt lille fald i udbuddet af olie har forårsaget voldsomme prisstigninger på spotmarkedet, delvis pga. forventningen om fortsat stigende priser. Prisstigningsforventningerne har bevirket mindsket tilgang af olie til spotmarkedet og øget efterspørgsel som følge af hamstring og ønske om lagerforøgelse hos selskaberne, hvilket har forstærket den opadgående prisspiral. Kontraktpriserne og forbrugerpriserne har fulgt den opadgående prisbevægelse med en vis tidsforskydning. Prisstigningerne har naturligvis påvirket forbruget, og fra et vist tidspunkt er prisstigningsforventningerne ophørt med lagerreduktioner og faldende efterspørgsel efter OPEC's olie til følge. Øget produktion uden for OPEC har også haft betydning i den forbindelse. Markedet har reageret klart destabiliserende.

I 1978 tog Yamani initiativet til dannelsen af OPEC's Longterm strategies Committee (LTS), der udarbejdede en prismo- del, hvori olieprisen indekseres efter OECD's eksportpriser, BNP i de industrialiserede lande samt valutakursændringer for \$. Modellen skulle naturligvis sikre OPEC mod en faldende realpris for olie. Forfatteren har ikke kendskab til den eksakte beregningsprocedure, men har bereg-

net et prisreguleringsindeks ved hjælp af indekstal for a) BNP i faste priser i OECD, b) inflation i OECD og c) valutakursen \$/SDR²¹⁾. Dette beregnede prisindeks er en indikator for den prisudvikling, som modellen ville være nået frem til. Ved hjælp af dette reguleringsindeks kan man beregne, hvor store Saudi Arabiens olieeksportindtægter i perioden 1978-84 ville have været, såfremt det efter 1980 fortsat eksporterede 9,2 Mb/d. Disse beregnede indtægter viser sig at være ca. 100 mia. \$ mindre end de faktiske indtægter, målt i 1978 \$²²⁾, når det antages, at Saudi Arabien også i 1984 producerer 5 Mb/d til en pris på 29 \$/b.

Der er blot tale om et regneeksempel. Prisreguleringsindekset er således afhængig af den økonomiske udvikling i Vesten og dermed af råolieprisen. Eksemplet sandsynliggør dog, at Saudi Arabien har haft stor økonomisk fordel af 2. oliekrise i det mindste på kort sigt, selv om landet har påtaget sig rollen som residualproducent. Det gælder naturligvis også for de øvrige OPEC-lande.

Den langsigtede virkning er imidlertid ikke medtaget. Kriseforløbet har muligvis medført, at prisen er nået op på et niveau, der på længere sigt iværksætter så store irreversible besparelser- og substitutionsforanstaltninger, at den fremtidige pris vil blive mærkbart påvirket i nedadgående retning, jf. sidste afsnit. Kriseforløbet er dermed ikke i overensstemmelse med målsætningen om at bevare oliemarkedet. Denne målsætning kunne måske tilgodeses fuldt ud ved at sætte priserne ned igen forholdsvis hurtigt. Newberry har i en artikel fra 1978: »Stochastic limit pricing«²³⁾ vist, at OPEC har fordel af bratte prisændringer, idet den forholdsvis uelastiske efterspørgsel på kort sigt giver mulighed for en betydelig monopolgevinst. Fordelen ved en sådan »jumpy ri-

de« er naturligvis afhængig af, hvilke reaktionsmønstre der lægges ind i modellen vedrørende de vestlige lande. 2. energikrise resulterede i relativ store prisstigninger på olieprodukter i de vestlige lande, delvis som følge af øgede afgifter, men også som følge af en afvikling af en prisreguleringsordning i USA. En række lande indførte også tilskud til energibesparelser og til substitution m.v. Resultatet er blevet, at der i det mindste ikke i OECD-landene forventes en nævneværdig stigning i olieforbruget. En ny krise kan medføre, at de vestlige lande finder sammen om en politik, der skal »forsikre« dem mod bevægelserne på oliemarkedet.

En langsigtet »forsikring« tilvejebringes ved, at forbruget af OPEC's olie nedsættes. Såfremt OPEC's olie kun udgør en mindre del af det samlede energiforbrug, er mulighederne for kartelpolitik ringe. En sådan »forsikring« tegnes bl.a. ved at bevare en høj forbrugerpris på olieprodukter gennem fx importafgifter. Ønsker de vestlige lande en stabil prisudvikling, kan disse afgifter gøres variable.

Såfremt de vestlige lande ikke »forsikrer« sig, men fx lader olieprisfald slå igenem på forbrugerpriser og indenlandsk olieproduktion, må den private investor forlange et højt afkast, idet risikoen for prisfald er betydelig. Jumpy-ride er da med til at bevare det fremtidige oliemarked!

4.1. De vestlige landes kriseberedskab.

På kort sigt kan de vestlige lande forhindre bratte olieprisstigninger ved at anvende kriseindgreb. Det nuværende kriseberedskab omfatter bl.a. IEA's kriseprogram. Ved et forsyningssvigt på mellem 7 og 12% skal forbruget nedbringes med 7% og resten trækkes på de opbyggede lagre, der skal kunne dække mindst 90 dages nettoimport af olie. Er forsynings-

svigtet over 12%, skal forbruget nedsættes med 10% og resten trækkes på lagrene. Programmet omfatter desuden et oliefordelingssystem, der til den herskende markedspris skal reallokere olien mellem landene, således at man får opfyldt sin »supply right«.

Kriseprogrammet blev ikke iværksat under 2. krise, fordi forsyningssvigtet ikke var over 7%. Der er altså behov for beredskab over for mindre forsyningssvigt. I øvrigt er programmet ikke velegnet til at gribe ind over for udviklingen på spotmarkedet, hvor »startskuddet« til prisexplosionerne har fundet sted under de to kriser. Kriseberedskabet træder først i kraft, når man har konstateret forsyningssvigt og politisk har givet grønt lys for programmets iværksættelse. Inden dette er sket, har den afgørende udvikling på spotmarkedet fundet sted. Endelig forekommer oliefordelingssystemet besynderligt. En omfordeling til den herskende markedspris kan klares af markedet og behøver ikke indgriben fra en krestab, eller hvad menes der egentlig med den herskende markedspris???

Verleger²⁴⁾ har nærmere studeret de to kriser og er nået frem til, at det afgørende er at forhindre de destabiliserende markeds kræfter i at træde i funktion. Det gælder om at have et beredskab, der automatisk og hurtigt træder i kraft, og som bl.a. er rettet mod spotmarkedet. Verlegers program omfatter: 1) standby importafgift, 2) energispareprogram, der hurtigt kan iværksættes. Importafgiften skal være høj i starten af en krise og derefter aftrappes. Afgiften skal være så høj i starten og aftrappes på en sådan måde, at markedet reagerer stabiliserende, dvs. at den skal være så høj, at man ikke hamstrer og bygger lagre op, men reagerer modsat. Den høje pris giver også en hurtig forbrugsvirkning. Under de to kriser

er stigningen i forbrugerpriserne først indtrådt noget senere end stigningen i spotpriserne. Det gælder altså om at få sat priserne meget op hurtigt og at få den inddragne købekraft tilbageført for at forhindre et større konjunkturtilbageslag. Verlegers program er interessant, selv om det må blive vanskeligt at fastsætte afgiften og dens afvikling. Alene udarbejdelsen af et sådant program kan formentlig påvirke spotmarkedet. De vestlige lande kan naturligvis også påvirke spotmarkedet direkte ved at tilføre det olie fra de officielle lagre under en krise.

4.2. Saudi Arabiens oliepolitik.

Spotmarkedet har været af central betydning for olieprisudviklingen, så ønsker man at styre den fremtidige prisudvikling, er det af stor betydning at kunne påvirke spotmarkedet. Denne opfattelse er Yamani også nået frem til. Selv om Saudi Arabien officielt nægter ethvert kendskab til Norbec Ltd., der er indregistreret i Schweiz og afsætter store mængder olie til spotmarkedet, er man i oliecredse overbevist om, at Saudi Arabien står bag dette selskab.

Såfremt Saudi Arabien ønsker en stabil prisudvikling, kan det realisere en sådan vha. sin store reservekapacitet og adgangen til spotmarkedet. Officielt giver Saudi Arabien udtryk for, at det ønsker en stabil prisudvikling. Det kan ikke undre, da en sådan tilkendegivelse formentlig er i overensstemmelse med en målsætning om at bevare et marked for OPEC's olie i fremtiden. Man må imidlertid ikke se bort fra, at Saudi Arabien kan erhverve sig store indtægter ved en krise, især hvis man ikke vælger at optræde som residualproducent. Voksende budgetproblemer kan medvirke til ønsket om at udnytte et forsyningssvigt, som på ingen måde er usandsynligt, jf. den politiske uro i Mel-

lemøsten. I den forbindelse er det værd at bemærke, at Saudi Arabien i april 79 indførte et produktionsloft på 8,5 Mb/d, hvilket var medvirkende til store prisstigninger på spotmarkedet²⁵). Saudi Arabien, der allerede i 1978 havde underskud på betalingsbalancen, så formentlig med en vis velvilje på olieprisstigningerne, selv om man officielt gav udtryk for noget andet.

Forfatteren anser det for sandsynligt, at Saudi Arabien i fremtiden i betragteligt omfang vil styre prisudviklingen via spotmarkedet, og i mindre grad via officielle møder i OPEC, og det er ikke usandsynligt, at Saudi Arabien vil udnytte et forsyningssvigt ved at tillade prisstigninger på spotmarkedet. En 3. krise vil dog blive af kort varighed og blive efterfulgt af prisnedsættelser. Saudi Arabien må af hensyn til sine store oliereserver forhindre, at de vestlige lande finder sammen om at »forsikre« sig mod forsyningssvigt ved at nedbringe forbruget af OPEC's olie betragteligt. Saudi Arabiens villighed til at bevare en høj pris efter en 3. krise vil derfor være lille. Det vil næppe i samme grad som på nuværende tidspunkt vælge at optræde som residualproducent.

5. Afslutning

Indtægtsbehov, sikring af det fremtidige marked og prisstabilitet er elementer, der kan indgå i en analyse af OPEC's produktions- og prispolitik.

Stigende indtægtsbehov, betydelig priselasticitet for residualproducenterne i OPEC bl.a. pga. lille markedsandel, store oliereserver målt i forhold til kvoteringsaftalen og lav kapacitetsudnyttelse i olieindustrien taler for en produktionsorienteret politik i nogle år fremover, formentlig tilvejebragt gennem relative prisfald. Såfremt olieefterspørgslen ikke stiger ret

betydeligt i de næste år, kan det blive end- og meget vanskeligt for OPEC at tilgode- se medlemmernes ønsker om større kvoter. Resultatet kan blive en omgåelse af aftalerne i form af kvoteoverskridelser og salg til priser under de aftalte gennem rabatter og benyttelse af spotmarkedet, hvor prisen naturligvis ikke behøver at være i overensstemmelse med den officielle pris. Resultatet kan derfor blive et OPEC-sammenbrud.

De store oliereserver indebærer, at OPEC i sin nuværende pris- og produktionspolitik må tage hensyn til virkningen på den fremtidige efterspørgsel, hvilket bl.a. kan gøres ved at vælge en pris, der ikke iværksætter en betydelig olieproduktion fra ukonventionelle olieklender. Den nuværende pris er tilsyneladende så lav, at den ukonventionelle olieproduktion ikke står foran en større udvidelse. I det hele taget kan det være i overensstemmelse med en gevinstoptimal prispolitik at fastsætte en oliepris, der lige netop ikke tillader, at betydende substitutionsmuligheder bliver taget i anvendelse.

I øjeblikket er der ikke udsigt til en 3. krise. En sådan kan imidlertid indtræde engang i 80'erne. Saudi Arabien har tilkendegivet, at det ønsker en stabil prisudvikling og har da også i det store hele hidtil ført en prisstabiliserende politik, men et stigende indtægtsbehov kan medføre, at man ikke vil søge at hindre en 3. krise, som man kan have stor økonomisk fordel af. Det gælder selvfølgelig specielt, hvis det fremtidige oliemarked ikke bliver påvirket negativt, set fra OPEC's side. Den negative påvirkning undgås, såfremt oliepriserne falder forholdsvis hurtigt igen og man i forbrugerlandene ikke baserer sine besparelser- og substitutionsforanstaltninger på den midlertidigt høje pris. Det fremtidige marked kan endda blive positivt påvirket, såfremt prisudsvingene be-

tyder, at man ved beregning af fordelagtigheden af alternativ energiproduktion indregner et risikotillæg som følge af muligheden for olieprisfald. Der er dog ingen tvivl om, at forbrugerlandene kan hindre større prisudsving, men det nuværende kriseberedskab kan næppe forhindre prisstigninger på spotmarkedet.

Noter:

1. Datamateriale efter 1981 er således kun tilgængeligt i meget begrænset omfang.
2. Annual Statistical Bulletin 1979.
3. Petroleum Economist jan. 84, s. 26.
4. Man kan således vha. tabel 2 beregne, at Iraks manglende udnyttelse var på 0,216 Mb/d, mens Saudi Arabiens overskridelse var på 0,650 Mb/d.
5. Ann. Stat. Bull. 1982, s. 9.
6. OECD: Economic Outlook juli 79 s. 142 og dec. 1983 s. 126.
7. Handbook of International trade and development statistics 1983 s. 66 og Economic Outlook dec. 83 s. 59.
8. Prisindex råolie/prisindex for de omtalte eksportpriser.
9. Oljemarknaden 1981:1 og 1984 nr. 1.
10. Handbook of international trade and dev. 1983. s. 104.
11. World Development Report 1983 s. 197.
12. World Development Report 1983 s. 193.
13. Jf. Råoliepriser i fortid og fremtid, kapitel 7.
14. Realprisstigninger på 3% 1984-2000 og derefter ingen prisstigninger.
15. Petroleum Economist, sept. 1983, s. 330.
16. Se »Råoliepriser i fortid og fremtid«, afsnit 6.
17. Esso-olieseminar, sept. 1983.
18. OPEC Bulletin, juli 1983, s. 68.
19. Posted price: Udgangspunkt for beregning af olieselskabernes skat til producentlandene.
20. »Råoliepriser i fortid og fremtid«, s. 32.
21. Kilde: Economic Outlook juli 83, s. 75, og St. Månedsoversigt nr. 9 1983, s. 40.
22. Der er anvendt en diskonteringsfaktor på 10%, og der forudsættes ingen valutakursændringer i 1984 samt en BNP-udvikling som forventet af OECD.
23. Bell Journal of Economics, vol. 9, nr. 1.
24. Jf. kildefortegnelsen.
25. Råoliepriser i fortid og fremtid, s. 50 og 51.

Kildefortegnelse

1. Hans Linderøth: »Råoliepriser i fortid og fremtid«. Systime 1983.
2. »World Development Report«. 1983.
3. OECD: »Economic Outlook«. Juli 1979 og juli 1983.
4. »Esso-olieseminar«. Sept. 1983.
5. Philip K. Verleger: »Oil Markets in Turmoil«. Ballinger Publishing Company. 1982.
6. »Petroleum Economist«. Sept., okt. og nov. 1983 samt jan. og feb. 1984.
7. »Oljemarknaden«. 1981 nr. 1 og 1983 nr. 1, 2 og 4.
8. »Bell Journal of Economics«. Vol. 9, nr. 1.
9. »OPEC Bulletin«. Juli 1983.
10. »The Economist«. Dec. 10., 1983.
11. IMF: »Balance of Payments Statistical Yearbook«. 1982.
12. OPEC: »Annual Statistical Bulletin«. 1979 og 1982.
13. Danmarks Statistik: »Statistisk Månedsoversigt« nr. 9, 1983 og »Statistisk Årbog«, 1983.
14. »Handbook of International Trade and Development Statistics«. 1983.